

J a v a s l a t

az akadémiai prémium-ösztöndíj rendszer megszüntetésére és akadémiai díjak rendszerének bevezetésére.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöke 1955 év áprilisában szabályozta a premizálás ügyvitelét. Ez a szabályozás az 1954. évi premizálási és ösztöndíjazási rendszer bizonyos módosításával /az ösztöndíjazás korlátozásával/ lényegében fenntartotta az eddigi gyakorlatot. E gyakorlattal szemben azonban - az időközben felszaporodott tapasztalatok alapján - mind több észrevétel hangzott el úgy, hogy az Elnökség szükségesnek látta az eddigi premizálási rendszer felülvizsgálását.

A felülvizsgálás során az osztályok az alábbi kérdéseket kapták:

- a/ hogyan és
- b/ milyen eredménnyel használták fel 1954-ben, illetőleg 1955-ben /IX.30.-ig/ a rendelkezésükre álló prémium keretet?;
- c/ mi a véleményük az eddigi rendszerről s mi a javaslatuk az esetleges változtatásra?

A beérkezett válaszokból a következő kép alakult ki:

- a/ A prémium és ösztöndíj keretek felhasználására vonatkozó adatokról megállapítható, hogy a keretek viszonylagos nagysága mellett a felhasználás elaprózódott. Az 1954 évben kiadott átlagosan 1470.- Ft-os prémiumok /szórás: 500-5.000/ és 230.- Ft.-os havi ösztöndíjak /szórás: 100-400/ - legalábbis ma már - nem képviselnek akadémiai színvonalat. Ugyanez mondható el az 1955 szeptember 30-ig kiadott prémiumokról és ösztöndíjakról is /1.140.-, illetőleg 280.- Ft-os átlag; szórás: 500-4.000, illetőleg 250-400/, azzal a különbséggel, hogy az osztályok óvatosabban premizáltak, az ösztöndíjazást pedig - az említett elnöki utasítás szellemében - minimumra illetőleg nullára redukálták.
- b/ Az eddigi premizálási és ösztöndíjazási rendszer eredményeit az osztályok nem egyformán értékelik.

Az I. osztály szerint a premizált és ösztöndíjas dolgozatok "jelentős tudományos eredmények"-et produkáltak és ezek részben publikálásra kerültek, részben további kutatásokhoz nyújtottak segítséget.

A III. Osztály szerint is az eddigi rendszer "számos fiatal szakembert serkentett tudományos munkára és a prémiumban és ösztöndíjban részesítettek valamennyien önálló eredményeket értek el, melyek csaknem minden esetben közlésre kerültek".

A IV. Osztály véleménye hasonló: "a prémiumos dolgozatok bár csak részleteredményeket tartalmaztak legtöbb esetben mégis adtak egy-egy új gondolatot., a hivatásos kutató munkájához", sőt egy-két fontosabb eredményt is felsorol. Itt a dolgozatoknak azonban csak kisebb része került publikálásra.

Az V. Osztályon "legtöbb esetben olyan pályázatok nyertek jutalmat, melyek valamilyen kísérleti módszer kidolgozásáról, vagy gyógyítási eljárás bevezetéséről tettek jelentést." Az "elfogadott dolgozatok vagy már megjelent közlemények vagy megjelenés előtt álló kéziratok."

A VII. Osztály is - mint eredményre - a dolgozatok publikálására hivatkozik.

Ezekkel szemben a II. Osztály jelentése azt állapítja meg, hogy bár a prémiumok nem voltak "kidobott összegek" a prémiezési rendszer természeté szerint általában "esetleges munkákra, illetőleg témákra" fordítottak, fontos tudományos kérdések megoldásának előbbrevitele helyett. Lényegében ezt tartalmazza a VI. Osztály állásfoglalása is.

Összegezve megállapítható tehát az osztályok rendelkezésére bocsátott prémium-és ösztöndíjkeretek felhasználásának mértéke: bizonyos ösztönzés a tudományos tevékenységre, az ösztönzés nyomán létrejött dolgozatokban bizonyos részeredmények jelentkezése, s ezek részbeni publikálásával a további kutatás segítése; amikkel szemben kétségtelenül áll az ösztönzés irányítatlansága a benyújtott dolgozatok témái esetlegessége, a dolgozatok tudományos eredményeinek - a szokványos folyóirat publikációk eredményeit általában meg nem haladó - korlátozottsága, ami egyébként megfelel az elaprózott összegekkel is determinált egyéni erőfeszítéseknek.

c/ Az osztályok véleménye az eddigi prémium és ösztöndíj rendszerről - az eredmények értékelésében elfoglalt álláspontjuknak megfelelően ugyancsak különbségeket mutat.

Az I. Osztály az eddigi rendszert megfelelőnek és továbbra is fenntartandónak véli, ugyanez az álláspontja a III. és VII. osztálynak is.

A II. osztály már "1954 végén elhatározta, hogy az eddigi gyakorlat szerinti ösztöndíj és prémium rendszert megszünteti és kizárólag pályázatokat hirdet". Ennek megfelelően javasolja az eddigi rendszernek "egész akadémiai viszonylatban" való megszüntetését és azt hogy "minden évben néhány fontos kérdésre hirdessenek az osztályok pályázatot". E célra - osztályonként - 50-60.000.- Ft keret elegendő lenne, még az ilyen módon megtakarított összegeket "az igen nehéz költségvetési keretekkel dolgozó" intézetek munkájának elősegítésére lehetne fordítani.

A IV. Osztály az eddigi rendszer bizonyos megjavítását javasolja azzal, "hogy a prémios témákat elsősorban az akadémiai kutató intézetek, illetve céltámogatott egyetemi tanszékek tematikájával összefüggésben kell megnevezni", mert ezzel biztosítani lehet a "témával összefüggő kevésbé költséges és nagyobb felszerelést, nem igénylő részfeladatok megoldását, illetve egy nagyobb aktív hálózat kiépítését, ami módot ad komplex téma kidolgozására is." Az ösztöndíjazást az osztály továbbra is csak kivételes esetben tartja indokoltnak /pl. valamely tudományos munkához szükséges adatok összegyűjtésének honorálására/.

Az V. Osztály az ösztöndíj rendszert már 1954-ben megszüntette, prémiumot pedig csak nyomtatásban már megjelent, vagy nyomdakész munkára ad, amennyiben az máshol már nem részesült jutalomban. Véleménye szerint egyébként "az osztály részére jutott prémium-keret a tudományos munkák jutalmazására csupán igen szűk lehetőségeket nyújt és az ilyen jellegű jutalmazás már nem felel meg a prémium elnevezésnek."

A VI. Osztály - az eddigi rendszer ellenében - "a tudomány fejlesztése érdekében" javasolja "néhány nagyjelentőségű, évenként visszatérő, néhai nagy tudó srink nevét viselő" akadémiai pályadíj alapítását. A pályadíjnak háromfokozata legyen és jelentőségben /és nagyságban/ a Kossuth-díj után következzenek. Az osztály ezenkívül javasolja, hogy "a fiatal kutatók ösztönzésére" az eddigi ösztöndíj helyett a kutatással kapcsolatban "felmerülő dologi kiadások részben vagy egészben való" fedezésésképpen az Akadémia nyújtson /3.000-5.000.-F nagyságú/ anyagi segítséget. Az ilyen módon támogatott fiatal kutatók közül pedig legjobb eredményeket produkálókat még külön személyi prémiumban is részesítse.

Összegezve megállapítható, hogy az Akadémia négy osztálya nem helyesli az eddigi rendszert, s vagy már eddig is módosított rajta, vagy lényeges módosítását tartja szükségesnek.

Az osztályok ismerttetett közlése és állásfoglalása alapján tehát szűkeségnek látszik az Akadémia eddigi prémium és ösztöndíj rendszerének alapvető megváltoztatása és az Akadémia tudományfejlesztést szolgáló jutalmazási súlyának, tekintélyének megteremtése. Ennek érdekében javasolom, hogy az Akadémia Elnöksége a következő határozatokat hozza:

- 1./ Az Akadémia eddigi prémium és ösztöndíj rendszere megszüntetendő.
- 2./ A tudományos tevékenység ösztönzésére akadémiai díjak alapítandók. Az akadémiai díjak rendszerének megkonstruálásánál a következő szempontok veendőek figyelembe:
 - a/ Az akadémiai díjak jelentőségükben - s ennek megfelelően összerőszerőségükben is /a különböző művészeti díjak analógiájára/ - a Kossuth-díj után következzenek.
 - b/ Minden nagyobb tudományterület számára külön akadémiai díj alapítandó. Ennek megfelelően az évente kiadható díjak maximális száma így alakuljon:

I. Osztály	/nyelv és irodalom/:	2 díj
II. "	/történet-és társadalomtudomány/:	2 díj
III. "	/matematika és fizika/:	2 díj
IV. "	/mezőgazdaság és állattenyésztés/:	2 díj
V. "	/orvostudomány és biológia/:	2 díj
VI. "	/ipari-műszaki-tudomány, építészet-és közlekedés, földtudomány/:	3 díj
VII. "	/szerves-és szervetlen kémia/:	2 díj

Összesen: 15 díj

Amennyiben az egyes osztályok által képviselt tudományterületeken belül élesebb a differenciálódás, ez nem érintheti az évente kiadható díjak számát, hanem a díjak kiadásának két-három évenkénti periodizálásával oldandó meg.

- c/ Az akadémiai díjaknak három fokozata legyen, éspedig egy 15.000.- forintos első, egy 10.000.- forintos második és egy 5.000 forintos harmadik fokozata. /Az összegek részben azért legyenek magasabbak az analóg művészi díjaknál, mert utóbbiak fokozataiból évente többet is kiadnak, részben, mert a Kossuth-díjak korlátozott száma miatt, Kossuth-díjra javasolt, de ebben nem részesült tudományos teljesítmények, ezzel kárpótolhatók. /Valamelyik díj ki nem adása esetén ennek összege alacsonyabb fokozatu díjak juttatására felhasználható legyen.
- d/ Az akadémiai díjak odaítéléséről az Akadémia Elnökének vezetésével az Akadémia rendes és levelező tagjaiból alakított bírálóbizottság döntsön, mely szükség esetén kívül álló szakembereket is bevonhat munkájába.
- e/ A díjak odaítélésének alapja elsősorban az Akadémia által minden évben konkrét témához kiírt olyan pályázat legyen, mely népgazdaságunk és kulturális forradalmunk legfontosabb tudományos problémáinak megoldását tűz ki célul.
- f/ de emellett a meglévő három esztendő tudományos munkásságának kimagasló eredményei, kiadványai, alkotásai /esetleg az egész életmű/ is alapul szolgálhatnak az akadémiai díj odaítélésénél.
- g/ Az akadémiai díjakat az Akadémia évi Közgyűlésén kell ünnepléses formák között kiosztani.
- h/ Az akadémiai díjakon felül tartalékösszeg biztosítandó egy - esetleg két - rendkívüli tudományos teljesítmény akadémiai nagydíjjal való jutalmazására.
- i/ Végül az akadémiai díjakon felül ezek évi összegével kb. egyező összegeket kell az osztályok között évente felosztani azért, hogy fiatal tudósok munkáját - elsősorban e munkát elősegítő feltételek biztosításával /műszerek, kísérleti anyagok, utazások stb./ - támogathassák. E keretek terhére azonban az osztályok prémiumokat és kivételesen ösztöndíjakat is adhatnak.
- j/ Az eddigi prémium és ösztöndíj keretekkel szemben az előbbiek alapján mutatkozó megtakarítás közvetlenül az akadémiai tudományos kutatás céljaira fordítandó.

Major Máté
akadémikus titkár